

Филотей Кокин

ДВЕ СЛОВА ЗА ТАВОРСКАТА СВЕТИНА

Philotheus Kokkinos

DE DOMINI LUCE SERMONES DUO

София, 2011

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Петя Янева, издание на гръцкия текст и превод, 2011

© Георги Каприев, Петя Янева, Предговор, 2011

© Издателство „Изток-Запад“, 2011

**ФИЛОТЕЙ
КОКИН**

**PHILOTHEOS
KOKKINOS**

***De Domini luce
За Таворската
светлина
editio princeps***

Издание на текста
и превод от средновековен гръцки
Петя Янева

BIBLIOTHECA
Christiana

BIBLIOTHECA CHRISTIANA
SERIES NOVA № 18

Под общата редакция на
Цочо Бояджиев
Георги Каприев
Калин Янакиев

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор..... 7

Съкращения при цитирането
на библейските книги на латиница 15

Съкращения при цитирането на изворите на латиница..... 17

Προθεωρία τοῦ λόγου..... 21

Τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κῦρ Φιλοθέου
Λόγου δογματικοῦ πρὸς τε τὸν Ἀκίνδυνον καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ,
συγγραφέντες διὰ τοῦ Κῦρ Φιλοθέου καὶ ἀποσταλέντες παρὰ τῶν
ἀγιορειτῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ μῆνα Ἰαννουάριον τῆς ἰδ'
ἰνδικτιῶνος αὐτοῦ τοῦ Ἀκινδύνου κινήσαντος ἐκείνους διὰ τῶν
οἰκείων συγγραμμάτων

*Περὶ τοῦ ἐν τῷ Θαβωρίῳ δεσποτικοῦ φωτὸς καὶ περὶ θείας
ἐνεργείας πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας ἀπολογίτας..... 26*

*Τοῦ αὐτοῦ περὶ θεότητος καὶ θείου φωτὸς καὶ πνευματικῶν
ὁράσεων καὶ τῆς ἱεράς τῶν τελείων προσευχῆς πρὸς τοὺς αὐτοὺς
ἀπολογίτας δεύτερος 98*

Съкращения при цитирането
на библейските книги на кирилица..... 143

Предисловие 145

Догматически слова на светейшия Константинополски па-
триарх господин Филотей срещу Акиндин и неговите при-
върженици, написани от господин Филотей и изпратени от
Светогорските монаси в Константинопол през месец януари
на 14 индикт, защото самият Акиндин ги разтревожи със
своите съчинения

*За Господнята светлина на Тавор и за божествените
енергии срещу възразяващите апологети 149*

<i>Второ слово на същия. За божествеността и божествената светлина и за духовните видения, и за свещената молитва на съвършените срещу същите апологети .....</i>	<i>220</i>
Показалец на имената	263
Показалец на библейските цитати	269

Предговор

Филотей Кокин: личност и дело

Филотей Кокин (Φιλόθεος Κόκκινος) е роден около 1300 г. в Солун. Той е една от съвсем малкото значими фигури сред византийския елит с незнатен произход. Към това се прибавя фактът, че майка му е с иудейски произход, което му е вменявано злостно в полемиката срещу него. Първом той учи при филолога Тома Магистър и е прислужвал в дома му. По-късно става монах на Синай, а след това на Атон, във Великата лавра. През 1340/41 г. е избран за игумен на манастира Филокалу в Солун. Между 1344 и 1347 г. е игумен на Великата лавра. През 1347 г. е поставен за митрополит на Ираклия в Тракия. През 1353 г. Иоан VI Кантакузин го издига за патриарх на Константинопол, но след поражението на Кантакузин през 1354 г. той е съответно детрониран, обвинен в държавна измяна и отлъчен. Филотей заминава първоначално за Атон, но през 1357 г. отново заема митрополитската катедра в Ираклия. През 1364 г. обаче, не без посредничеството на Димитър Кидон, е възстановен в патриаршеското му достойнство, при което е принуден да даде клетва, че ще избягва и предотвратява всякакви атаки срещу противниците на паламизма. Това не се сбъдва по никакъв начин. Тъкмо по негово време и по негова инициатива тези атаки добиват системен характер.

Филотей Кокин е и един от най-непримиримите противници на т.нар. „латинофрония“. Точно през 60-те и 70-те години на XIV век преследванията срещу „латински“ мислещите в Константинопол стават все по-чести. Това обстоятелство предизвиква вниманието и загрижеността на папа Григорий XI, който се изказва по проблема в две писма от 1375 г. Личният принос на патриарха за ескалирането на агресията срещу „латинофроните“ е въвн от всяко съмнение. Успоредно

с това, обявявайки се срещу плановете на император Иоан V за политически-компромисно, „икономийно“ единение на източната и западната църкви и отхвърляйки схоластическата философия, инфектирала – според него – западното християнство, Филотей се застъпва за действително, а не политическо помирение със Запада и работи за свикването на Вселенски събор, където да се преодолеят различията, разделящи християнството. Той подканя останалите източни патриарси да се присъединят към убедеността му, че на събора православно учение „може да бъде представено по-добре от латинското, което би могло да ни сбере в едно общо изповедание“, както пише той до тогавашния български патриарх. Що се отнася до османската инвазия, вместо да възлага надежди на Запада, той работи за съюз на православните страни (Византия, България, Сърбия, Русия) срещу нашественика. През 1376 г. е свален от патриаршеския престол по настояване на император Андроник IV и умира в заточение през 1379 г. Филотей Кокин е канонизиран от Константинополската църква и се чества на 11 октомври.

Той е непоколебим исихаст, член на най-близкия кръг около Григорий Палама и фанатичен защитник на паламизма, а заедно с това на византийския консерватизъм. Автор, респ. съавтор е на два от общо трите официални идеологически документа на исихазма от XIV в. Заедно с Нил Кавасила пише прочутия *Tomos Synodikos* от 1351 г.¹, за който се настоява, че обобщава учението на паламизма и окончателно опровергава антипаламитските учения. През 1368 г. е едноличен автор на томоса², осъждащ учението на Прохор Кидон и канонизиращ Палама, обявявайки го за учител на Църквата. В този текст той отъждествява учението на съвършено последователния томист Прохор с доктрините на

¹ Migne PG 151, 717-762.

² Migne PG 151, 693-716. Критично издание, изготвено от Антонио Риго, вж. в: A. Rigo (ed.), *Gregorio Palamas e oltre*, Firenze, 2004, 99–134.

Варлаам и Акиндин (представяйки тях самите като взаимно идентични), без нито с дума да спомене иначе омразната му латинофрония. Така той обявява западната традиция не за чужда или даже еретична, а за фактически несъществуваща и открива една нова епоха на църковните отношения между Изтока и Запада, характеризираща се с радикален сепаратизъм и продължаваща по същество чак до днес.

Както се вижда, той е автор на основни документи, легитимиращи доктринално паламизма. Много от формулировките, емблематични за това учение, са негово дело. Той действително познава досконално автентичното учение на Палама и успява – за разлика от мнозина свои съвременници, включително част от последователите на Палама – да го изложи коректно, отчетливо и недвусмислено. Освен на споменатите документи, Филотей Кокин е автор на 14 глави срещу ереста на Варлаам и Акиндин, пише житието на Григорий Палама и службата в негова чест, както и други агиографски слова и проповеди, литургически и дисциплинарни текстове. Основното му произведение са 15-те антиретики срещу Никифор Григора. Измежду популярните сред съвременниците му негови съчинения са и двете слова за Таворската светлина срещу Григорий Акиндин.

Начинът му да философува предполага официалното зачертаване както на латинското културно измерение (според него схоластическата философия е инфектирала западното християнство), така и на елинската философия от всякакъв тип. Това обаче никак не означава тотално отхвърляне на философията. Филотей се ползва от израза „философстването на богословите“, и то в един знаменателен смисъл. Той говори за „философстването по най-добър начин от богословите“. Така той различава наследеното посредством Светото Писание, съборите и отците от постиганото чрез работата на разума въз основа на догматичната аксиоматика. Тъкмо във второто се състои същината на философстването в тематичната сфера на теологията, което естествено протича

посредством съответните философски процедури. Това философстване трябва, заявява той, да се осъществява заедно с по-духовните, за да се стига до истината. Философстването върху богословски теми е занимание за духовни хора и е насочено към хората на духа. Философстване тъкмо от така прокламирания тип се демонстрира по особено очевиден начин в двете слова, които чрез настоящия том имат своята първа публикация въобще.

Някои бележки по изданието на текстовете

От известните ръкописи, в които се съдържат посочените две слова, ние разполагаме с два:

Codex Marcianus graecus Z. 582 (=926) – ff. 138r–178v (означаваме го с **A**)

Codex Angel. graecus 66 – ff. 231–306 (означаваме го с **B**)

Копия от тях получихме благодарение на любезното съдействие на Университета в Кьолн, Томас Институт. И двата ръкописа са от XIV век, т.е. писани са във време близко до живота на техния автор, но няма данни който и да е от тях да е автограф на самия Филотей Кокин. Сърдечно благодарим на Кирил Павликянов, който ни предостави снимки от ръкопис от архивите на Хилендар, където се чете подписът на патриарха. По тях можахме да установим, че ръкописите с тези слова не са излезли изпод перото на Филотей. Нещо повече, поне за ръкопис **B** е сигурно, че в него словата се придружават от съчинения на други автори (например Йосиф Калотетос), което също води до заключението, че не може да се писани от Филотей.

По-точни възможности за датировка на самите съчинения ни дава залавието им в ръкопис **A**, в което е посочен 14 индикт. Като имаме предвид, че Филотей вече е титулован като патриарх, можем да предположим, че този 14-ти индикт

се пада във времето на първото заемане на тази длъжност (1353–1355 г.) или след това. След 1353 г. до смъртта на Филотей има два четиринадесети индикта – от 1 септември 1360 г. до 1 септември 1361 г. и от 1 септември 1375 г. до 1 септември 1376 г. Други косвени данни, които могат да ни насочат към датировка, са:

1. В заглавието се посочва фактът, че словата са изпратени в Константинопол от светогорските монаси, т.е. самият Филотей по това време не е бил в престолния град;

2. В текста на словата се говори само за един от двата томоса, опровергаващи учението на Варлаам и Акиндин, и това вероятно е *Tomos Synodikos* от 1351 г. Следователно можем да предположим, че вторият важен томос (от 1368 г.) още не е бил съставен и това не би могло да не е известно на неговия автор.

На основата на горните аргументи предлагаме като хипотеза написването на словата да е станало през януари 1361 г.

При положение, че имаме само два ръкописа, не е възможно да направим цялостно проучване на историята на произведенията. Ценни указания за избор на ръкопис-основа на изданието ни дава предисловието на словата. Там недвусмислено се заявява, че всички коментари са правени в полетата на текстовете. Това е спазено само в ръкопис **A**. Дребните отклонения на **A** от оригиналния текст (напр. ἀληθείας **B** : ἀληθείας **Acorr.int.lin.** : ἀκουλουθίας **A**), както и едно голямо повторение в него показват, че и той е препис, а не оригинал.

От f.257v нататък ръкопис **B** допуска изписването на коментарите вътре в текста, което от своя страна е наложило появата на множество леми със съдържание κείμενον и σχόλιον, за да се обозначат началото и краят на основния текст и коментарите. Изобщо разпределението на текста в ръкопис **B** показва, че копистът не се е справил много добре с разполагането му върху листа, като не е предвидил дългите

коментари и е оставил прекалено малки полета, в които те не са се побрали, а закачането на схолионите в основния текст понякога се оказва на спорни места. Следователно ръкопис **B** не може да служи за основа на изданието, тъй като е нарушил първоначалната форма на представяне на текста. Освен това в него има изписани варианти, които след това са били поправени, а поправките следват ръкопис **A**: νοερω̄ς **A** : νοερω̄^{αις} **Bcorr.**; πνευματικά ^{πνεύματι} **Bcorr.int.lin.**; μετέχεται **A** : μετερ^{τε}χεται **Bcorr.**; συνεγένετο **A**: συνεγένε^{ον}το **Bcorr.** и др. Има и разночетения в **B**, които показват тълкуване на редки по своята употреба форми (напр. ὑπερφυῶς **A**: ὑπὲρ φύσιν **B**) и подвеждане на преписвача по познати клишета (напр. ἐπὶ καρδίαν ἀνθρωπίνην οὐδαμῶς ἀνέβη **A Bcorr.mg** : ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη **B**).

Друго неудобство представлява изписването в **B** на заглавията и инициалите с киновар, поради което те не са излезнали в ксерокопията и не могат да се прочетат. Всичко това ни накарва да изберем за основа на нашето издание ръкопис **A**, защото, макар и да не е оригинал, той все пак стои по-близо до него.

Трябва да подчертаем обаче, че и двата ръкописа са направени много грамотно. Грешките и диалектните или по-късни форми са изключително редки, затова и няма много разночетения.

Филотей цитира множество пасажи от съчинения на отците на Църквата. Постарали сме се да идентифицираме почти всички. В резултат от това можем да посочим, че имаме сигурни цитати от 51 произведения на 12 автори. Въпреки че като правило позоваванията са сравнително точни, има и такива, в които патриархът е направил някакви значителни промени или просто си е послужил с алюзия към съответния светоотечески текст. Затова не сме успели да намерим част от подобен тип откъси, както и тези, в които е използван прекалено малък цитат. Поради това, че не разполагахме с добро издание на всички съчинения на Андрей Критски има-

хме сериозни трудности при идентифицирането на пасажите от негови произведения и не сме го направили. Надяваме се тези пропуски да бъдат поправени при следващи издания.

Прави впечатление също, че никъде директно не се цитира Григорий Палама. Единствено на две места в полето е посочено неговото име, но дори и там беше много трудно да свържем тези бележки с конкретна част от основния текст и да намерим пасажите. На няколко пъти в основния текст се говори за „свещенослужителя на Бога Григорий“, който при по-детайлно изследване също може да се окаже Григорий Палама.

При техническото оформяне на текста сме използвали:

- за съкращенията на имената на цитираните произведения и техните автори – съкращенията на речника на Лампе³;
- за библейските имена, названията на библейските книги и техните съкращения – образеца на библейския речник⁴;
- за превода на български език на заглавията на светотеческите съчинение – превода им в българската патрология⁵;
- квадратни скоби в българския превод, за да отделим добавените от преводача думи и изрази, които са били необходими за по-доброто разбиране на текста;

Изписаните в полетата на ръкописите коментари в българския превод се дават като бележка под линия към местата, са които има означения в ръкописите. След края на

---

³ Lampe, G. W. H. A Patristic Greek Lexicon, At the Clarendon Press. Oxford, 1961.

⁴ Библейски речник, прев. от английски Ю. Балканджиева, К. Генев, П. Зарева, Ц. Барекова, С. Чернодрински, Х. Петков. Изд. „Нов човек“. С., 1994.

⁵ Цоневски, И. Патрология. Синадално издателство. С., 1986.

оригиналния текст задължително стои означението „Схолион“. С същите квадратни скоби след „Схолион“ се поставят авторът и произведението, ако откъсът е идентифициран. Всички останали бележки под линия са на преводача.

Като цяло сме се стремили да запазим първоначалния вид на текстовете, затова коментарите, чието място е в полетата на ръкописите, са изнесени под линия. Спазвано е и разделянето на параграфи, въпреки че на някои места преписвачите не са улучили съвсем точно мястото за започването на нова тема.

Георги Каприев, Петя Янева

Съкращения при цитирането на библейските книги на латиница

Testamentum Vetus	Abrev.	Testamentum Vetus	Abrev.
Genesis	Gen.	Siracides	Sir.
Exodus	Exod.	Psalmi Salomonis	Ps. Sal.
Leviticus	Lev.	Osee	Os.
Numeri	Num.	Amos	Am.
Deuteronomium	Deut.	Michaeas	Mich.
Iosue	Ios.	Ioel	Ioel
Iudicum	Iud.	Abdias	Abd.
Ruth	Ruth	Ionas	Ion.
I - IV Regnorum	I - IV Regn.	Nahum	Nah.
I - II Paralipomenon	I - II Par.	Habacuc	Hab.
I - II Esdrae	I - II Esdr.	Sophonias	Soph.
Nehemias	Neh.	Aggaeus	Agg.
Esther	Est.	Zacharias	Zach.
Iudith	Idt.	Malachias	Mal.
Tobit	Tob.	Isaias	Is.
I - IV Machabaeorum	I - IV Mac.	Ieremias	Ier.
Psalmi	Ps.	Baruch	Bar.
Odae	Od.	Threni seu Lamentationes	Thr. seu Lam.
Proverbia	Prov.	Epistula Ieremiae	Ep. Ier.
Ecclesiastes	Eccl.	Ezechiel	Ez.
Canticum	Cant.	Susanna	Sus.
Iob	Iob	Daniel	Dan.
Sapientia	Sap.	Bel-et-Draco	Bel-et-Dr.

Testamentum Novum	Abrev.	Testamentum Novum	Abrev.
Evangelium Matthaei	Mt.	I-II Epistulae ad Thessalonicenses	I-II Thess.
Evangelium Marci	Mc.	I-II Epistulae ad Timotheum	I-II Tim.
Evangelium Lucae	Lc.	Epistula ad Titum	Tit.
Evangelium Joannis	Jo.	Epistula ad Philemonem	Philm.
Acta Apostolorum	Ac.	Epistula ad Hebraeos	Heb.
Epistula ad Romanos	Rom.	Epistula Jacobi	Jac.
I-II Epistulae ad Corinthios	I-II Cor.	I-II Epistulae Petri	I-II Petr.
Epistula ad Galatas	Gal.	I-III Epistulae Joannis	I-III Jo.
Epistula ad Ephesios	Eph.	Epistula Judae	Judae
Epistula ad Philippenses	Phil.	Apocalypsis Joannis	Апос.
Epistula ad Colossenses	Col.		

SIGLA

A	Codex Marcianus	mg	in margine
	graecus Z. 582 (=926)	om.	omisit
B	Codex Angel. graecus 66	sect.	sectio
codd.	codices	p.	pagina
corr.	correxerit	ed.	editio
int.lin.	inter lineas		
lac.	lacuna	( )	compendia soluta
lig.	ligatura	[ ]	incerta; delenda

Съкращения при цитирането на изворите на латиница

Ath. gent. - Athanasius Alexandrinus : *Contra Gentes* [*Contra gentes*, ed. R.W. Thomson, Athanasius. *Contra gentes and de incarnatione*. Oxford: Clarendon Press, 1971: 2-132].

Ath. qu. Ant. - Athanasius Alexandrinus : *Quaestiones ad Antiochum ducem* [Sp.] [PG 28, 597-700]

Ath. annunt. - Athanasius Alexandrinus : *Sermo in annuntiationem deiparae* [Sp.] [PG 28, 917-940]

Ath. Trin. 1-5 - Athanasius Alexandrinus: *De Sancta Trinitate dialogi* (1, 2, 3) [Sp.][PG 28: 1116-1173a, 1201c-1249b, 1265c-1285b].

Bas. Eun. - Basilius Caesariensis : *Adversus Eunomium libri 5* [PG 29, Lib. 1-3: col. 497-669. Lib. 4-5 [Sp.]: col. 672-768].

Bas. Spir. - Basilius Caesariensis : *De spiritu sancto* [Basile de Césarée. *Sur le Saint-Esprit*, ed. B. Pruche. 2nd edn. Paris: Cerf, 1968] (*Sources chrétiennes 17 bis.* : 250-530).

Bas. ep. - Basilius Caesariensis : *Epistulae* [Saint Basile. *Lettres*, ed. Y. Courtonne. Vol. 2-3. Paris, 1961, 1966]

Bas. hom. in Ps. - Basilius Caesariensis : *Homiliae super Psalmos* [PG 29, 209-494].

Bas. Sel. or. - Basilius Seleucensis : *Orationes XLI* [PG 85, 28-474]

Chrys. hom. 1-90 in Mt. - Joannes Chrysostomus : *In Matthaeum homiliae* [PG 58, 471-791]

Chrys. hom. 1-88 in Jo. - Joannes Chrysostomus : *In Joannem homiliae* [PG 59, 23-482]

Chrys. hom. 1-34 in Heb. - Joannes Chrysostomus : *In Epistulam ad Hebraeos* [PG 63, 9-236]

Chrys. hom. 1-32 in Rom. - Joannae Chrysostomus : *In Epistulam ad Romanus* [PG 60, 391-682]

Chrys. incomprehens. - Joannes Chrysostomus: *De incomprehensibili dei natura*(= *Contra Anomoeos*, homiliae 1-5), ed. A.-M. Malingrey, Jean Chrysostome. *Sur l'incompréhensibilité de Dieu* [*Sources chrétiennes 28 bis*. Paris: Cerf, 1970 : 92-322]

Chrys. stat. 1-21 - Joannes Chrysostomus : Ad populum Antiochenum de statutis [PG 49, 15-222]

Clem. fr. - Clemens Alexandrinus : Fragmenta [Clemens Alexandrinus, ed. O. Stählin, L. Früchtel and U. Treu. Vol. 3. Berlin, 1970]

Cyr. Jo. - Cyrillus Alexandrinus : Commentarius in Joannem [Sancti patris nostri Cyrilli archiepiscopi Alexandrini in D. Joannis evangelium, ed. P.E. Pusey. Vol. 2. Oxford 1868 (repr. 1965)]

Dion. Ar. c.h. - Ps.-Dionysius Areopagita : De caelesti hierarchia, ed. G. Heil and A.M. Ritter, Corpus Dionysiicum ii: Pseudo-Dionysius Areopagita. De coelesti hierarchia, de ecclesiastica hierarchia, de mystica theologia, epistulae [Patristische Texte und Studien 36. Berlin: De Gruyter, 1991: 7-59].

Dion. Ar. d.n. - Ps.-Dionysius Areopagita : De divinis nominibus [Corpus Dionysiicum I: Pseudo-Dionysius Areopagita. De divinis nominibus, ed. B.R. Suchla, Patristische Texte und Studien 33. Berlin: De Gruyter, 1990 : 107-231].

Dion. Ar. e.h. - Ps.-Dionysius Areopagita : De caelesti hierarchia, ed. G. Heil and A.M. Ritter, Corpus Dionysiicum ii: Pseudo-Dionysius Areopagita. De coelesti hierarchia, de ecclesiastica hierarchia, de mystica theologia, epistulae [Patristische Texte und Studien 36. Berlin: De Gruyter, 1991: 63-132].

Dion. Ar. ep. - Ps.-Dionysius Areopagita : Epistulae [Corpus Dionysiicum ii: Pseudo-Dionysius Areopagita. De coelesti hierarchia, de ecclesiastica hierarchia, de mystica theologia, epistulae, ed. G. Heil and A.M. Ritter, Patristische Texte und Studien 36. Berlin: De Gruyter, 1991: 155-210]

Dion. Ar. myst. - Ps.-Dionysius Areopagita : De mystica theologia [Corpus Dionysiicum II: Pseudo-Dionysius Areopagita. De coelesti hierarchia, de ecclesiastica hierarchia, de mystica theologia, epistulae, ed. G. Heil and A.M. Ritter, Patristische Texte und Studien 36. Berlin: De Gruyter, 1991: 141-150].

Gr. Naz. ep. - Gregorius Nazianzenus : Epistulae theologicae [Grégoire de Nazianze. Lettres théologique, ed. P. Gallay - Sources chrétiennes 208. Paris, 1974]

Gr. Naz. or. II - Gregorius Nazianzenus : Apologetica [PG 35, 408-513]

Gr. Naz. or. XX - Gregorius Nazianzenus : De dogmate et constitutione episcoporum [PG 35, 1065-1080]

Gr. Naz. or. XXVIII - Gregorius Nazianzenus : De theologia [Gregor von Nazianz. Die fünf theologischen Reden, ed. J. Barbel, Düsseldorf : Patmos-Verlag, 1963, 62-126]

Gr. Naz. or. XXIX - Gregorius Nazianzenus : De filio [Gregor von Nazianz. Die fünf theologischen Reden, ed. J. Barbel, Düsseldorf : Patmos-Verlag, 1963, 128-168]

Gr. Naz. or. XXXI - Gregorius Nazianzenus : De spiritu sancto [Gregor von Nazianz. Die fünf theologischen Reden, ed. J. Barbel. Düsseldorf Patmos-Verlag, 1963, 218-276]

Gr. Naz. or. XXXII- Gregorius Nazianzenus : De moderatione in disputando [PG 36, 173-212]

Gr. Naz. or. XXXIV - Gregorius Nazianzenus : In Aegyptiorum adventum [PG 36, 241-256]

Gr. Naz. or. XXXVIII - Gregorius Nazianzenus : In theophania [PG 36, 312-333]

Gr. Naz. or. XL - Gregorius Nazianzenus : In sanctum baptismum [PG 36, 360-425]

Gr. Naz. or. XLI - Gregorius Nazianzenus : In pentecosten [PG 36, 428-452]

Gr. Naz. or. XLII Gregorius Nazianzenus : Supremum vale [PG 36, 457-492]

Gr. Naz. or. XLV - Gregorius Nazianzenus : In sanctum pascha [PG 36, 624-664]

Gr. Nyss. *Eun.* - Gregorius Nyssenus : Contra Eunomium [Gregorii Nysseni opera, ed. W. Jaeger. Leiden, Brill, 1960]

Gr. Nyss. or. *cateh.* - Gregorius Nyssenus : Oratio catechetica magna [The catechetical oration of Gregory of Nyssa, ed. J. Srawley. Cambridge: Cambridge University Press, 1903 (repr. 1956):1-164]

Gr. Nyss. *deit.* - Gregorius Nyssenus : De deitate filii et spiritus sancti [PG 46, 553-576]

Gr. Nyss. *ep.26* - Gregorius Nyssenus : Epistula XXVI ad Euagrium monachum [Sp], [PG 46, 1101-1108]

Gr. Nyss. Steph. - Gregorius Nyssenus : Encomium in sanctum Stephanum protomartyrem I [Encomium in sanctum Stephanum protomartyrem, ed. O. Lendle. Leiden:Brill, 1968 : 4-44]

Gr. Nyss. hom. 1-15 in Cant. - Gregorius Nyssenus : In Canticum canticorum (homiliae 15) [Gregorii Nysseni opera, ed. H. Langerbeck. Leiden: Brill, Vol. 6, 1960, p. 3-469]

Jo. D. hom. - Joannes Damascenus : Homilia in transfigurationem domini [PG 96, 545-576]

Jo. D. Exp. f. - Joannes Damascenus : Expositio fidei [Die Schriften des Johannes von Damaskos, ed. Kotter, Vol. 2. Berlin, 1973]

Jo. D. volunt. - Joannes Damascenus : De duabus in Christo voluntatibus [Die Schriften des Johannes von Damaskos, ed. Kotter, Vol. 4. Berlin, 1981]

Just. fr. - Ps.-Justinus Martyr : Fragmenta [Corpus apologetarum Christianorum saeculi secundi, ed. J.C.T. Otto. Vol. 3, Jena, 1879, repr. Wiesbaden, 1971]

Max. qu. Thal. - Maximus Confessor : Quaestiones ad Thalassium [Maximi confessoris quaestiones ad Thalassium, ed. C. Laga and C. Steel, , 2 vols. (Corpus Christianorum. Series Graeca 7 & 22. Turnhout: Brepols, 1:1980; 2:1990) - Quaestiones 1-55: vol. 1, pp. 9-539. Quaestiones 56-65: vol. 2, pp. 3-325; PG 90, 244-785]

Max. ambig. - Maximus Confessor : Ambiguorum liber [De variis diffic. locis Dionysii et Gregorii, ed Oehler. Halle, 1857, p. 60 = PG 91, 1032-1418]

Max. Pyrr. - Maximus Confessor : Disputatio cum Pyrrho [PG 91, 288-354]

Max. cap. theol. - Maximus Confessor : Capita theologorum et oeconomicorum duae centuriae [PG 90, 1084-1176]

Max. cap. 1-5 - Maximus Confessor: Capitum quinque centuriae [PG 90, 1177-1392]

Max. opusc. - Maximus Confessor: Opuscula theologica et polemica [PG 91, 9-286]

Προθεωρία τοῦ λόγου

Ἄπλοῦν μὲν εἶναι καὶ μονοειδῆ τινα τὸν ἀληθῆ λόγον ὃ τε τῆς θείας Γραφῆς λόγος καὶ οἱ τῆς ἕξω σοφίας διδάσκουσιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ διττὴν τοῦτον ἔχειν ἀνάγκη τὴν δύναμιν καθ' ἕτερον λόγον, τὴν μὲν τὸ οἰκεῖον συνιστάσαν, τὴν δὲ τὸ ἀλλότριον ἀποσκευαζομένην κατὰ τὸν τῆς θεολογίας ἐπώνυμον, πρὸς τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀπιδόντες, τὸν τοῦ λόγου πάντα σκοπὸν κατὰ δύναμιν ἀπευθύνουμεν, ἐκάτερον διὰ τῶν ἱερῶν λόγων τῶν θεοφόρων ὀρθῶς καὶ ἀπαρραχαράκτως πάντη κατασκευάσαντες καὶ τοῦτο μόνον παρ' ἑαυτῶν διὰ παντὸς εἰσενεγκόντες τοῦ λόγου, τὸ συναγαγεῖν φημι καὶ οἷον εἰς ἓν ὀργανῶσαι τὰ κατὰ διαφόρων αἰρέσεων διαφόρως ῥηθέντα τοῖς θεολόγοις τοῦ πνεύματος ὡς ἂν ἄρτιον ἦ τὸ τῆς ὑποθέσεως ὅλης σχῆμα καὶ πεφυκὸς κατὰ πάντα πρὸς τε τοὺς μαθεῖν βουλομένους τὴν τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἀλήθειαν, καὶ τοὺς φιλονείκως καὶ κακοθελῶς αὐτοῖς ἀντιλέγοντας. Διὸ εἰ καὶ τοῦ δικανικοῦ μέρους ἔχεται κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, πρὸς τοὺς παραδογματισμοὺς καὶ τὰς καθ' ἡμῶν συκοφαντίας τῶν ἀντιθέτων τοῖς τοῦ λόγου προμάχοις καὶ ἀγωνισταῖς ὄση δύναμις συνιστάμενος, ἀλλὰ τῷ συμβουλευτικῷ τὸ πλέον διαπαντὸς μάλιστα νέμει, πρὸς τοὺς ἡμετέρους αἰεὶ βλέπων καὶ τὸν καταρτισμὸν αὐτοῖς πάντα τρόπον περιποιούμενος. Ὅθεν καὶ τὸ συντετημημένον καὶ ἐναγώνιον ἐν τοῖς πλείοσι παραιτούμενος, ὃ μάλιστα δύναται συνεχέστερον βάλλειν, ὡς ἴσμεν, τοὺς ἀντιλέγοντας, τῷ πλάτει τῶν μαρτυριῶν ἐπιπολὺ χρῆται διὰ

5
10
15
20
25

17 φιλονείκους **B**

- μακρῶν καὶ ἀναντιρρήτων κατασκευάζων ἀναμφιβόλως καὶ σαφηνίζων ἕκαστον κεφάλαιόν τε καὶ ζήτημα. Καὶ τὰ ἔξω δὲ τῷ λόγῳ προσγεγραμμένα τῶν ἀγίων ὡσανεὶ σχόλια οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ παρέργως τῷ λόγῳ προστέθειται·
- 5** μαρτυρίαι γὰρ ὄντα τῶν ἀναγκαιοτέρων καὶ ὑψηλῶν ζητημάτων. Ὅμοῦ τε τὸ ἰσχυρὸν τῇ ὑποθέσει παρέχουσι καὶ πλείονα καὶ σοφώτερον ἐντιθέασιν νοῦν τοῖς μὴ παρέργως ἀσκεῖσθαι τὰ τοιαῦτα βουλομένοις, ἅμα δὲ καὶ τὸ μῆκος περικόπτοντα τοῦ λόγου τῷ μὴ συνημμένως,
- 10** ἀλλ' ἔξωθεν αὐτῷ παρεγγράφεσθαι, τό τε ἀνεπαχθὲς ὁμοῦ, καὶ τὸ εὐληπτότερον αὐτῷ πραγματεύονται· ὃ δὴ καὶ τῶν διδασκάλων ἡμῶν τινες ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγράμμασι πεποιήκασιν, οἷς καὶ ἡμεῖς ἐξακολουθοῦντες εἰς τοῦτον τὰ ἐκείνων τοῖς ἐκείνων αὐθις πιστούμεθα.
- 15** Ἄγιορειτῶν δὲ ὧν ὁ λόγος τὰ Δαυὶδ καὶ Μωσέως, καὶ Ἡλίου, καὶ τῶν συντρόφων τούτοις ἀσκούντων κατὰ τὸν μέγαν εἰπεῖν Βασίλειον, πανταχοῦ τὸ πεζόν τε καὶ ἄτεχνον ἐξανάγκης προβάλλεται, τὴν τῶν ἀλιέων μαθητεῖαν προσμαρτυρῶν ἡμῖν ἐμφανέστατα.
- 20** Ἰστέον, ὅτι τὰ κεφάλαια τῆς ὑποθέσεως πάσης, ἐν οἷς κατηγορεῖ τῶν ὀρθὰ φρονούντων ὁ τῆς ἀληθείας ἀντίθετος, εἰσι ταῦτα· τὸ περὶ τοῦ ἐν τῷ Θαβωρίῳ δεσποτικοῦ φωτός, ὅπερ ἡμῶν δόξαν φυσικὴν τοῦ θεοῦ καὶ ἄκτιστον καὶ θεότητα τοῖς ἀγίοις συμφώνως λεγόντων,
- 25** βλασφημίαν ἐκεῖνος κατηγορεῖ· τὸ περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ θεοῦ, ἃς ἐκεῖνος ἀκτίστους εἶναι οὐ παραδέχεται· εἰ δέ που καὶ ἐνέργειαν ἄκτιστον ἀναγκασθεὶς εἴποι, ταῦτόν εἶναι λέγει κατὰ πάντα φύσιν καὶ ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ θεοῦ, ἐν οἷς καὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ἅγιον
- 30** πνεῦμα μόνος εἶναι δογματίζει χάριτας καὶ ἐνεργείας ἀκτίστους τοῦ πατρὸς, διαιρῶν κακοδόξως πάνυ τὸ ὁμοούσιον· καὶ τὸ περὶ θείων ἀποκαλύψεων καὶ ἱεροῦ φωτός, ἅπερ οὐ παραδέχεται τοῖς ἀγίοις ἐν πνεύματι φαίνεσθαι κατὰ τὰς θείας παραδόσεις. Ταῦτα δὲ πάντα
- 35** εἰς δύο τὰ καθολικώτερα συνάγονται, ἐν οἷς καὶ κινδύ-

νεύει προδήλως εἰς δύο τὰς μεγίστας καὶ ἀτοπωτάτας αἰρέσεις καταπεσεῖν ὁ τοιοῦτος, Ἑλληνισμόν φημι καὶ τὸν Ἰουδαϊσμόν. Τῷ τε γὰρ κτιστὰς λέγειν τὰς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας κτιστὴν ἀποδείκνυσι καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν τοῦ θεοῦ, καθὼς οἱ θεολόγοι φασί, καὶ τῷ μόνας εἰσάγειν ἐνεργείας καὶ χάριτας θεϊκὰς τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα προηγουμένως μὲν τὴν τοῦ ὁμοουσίου διαίρεσιν συνεισάγει, ἔπειτα οὐδὲ δημιουργοὺς ἐκείνους ποιῶν, ὡς ἐστερημένους θεοπρεποῦς ἐνεργείας, οὐδὲ ὄντας ὅλως αὐτοὺς κατασκευάζει κατὰ τε τὸν ὁμολογητὴν Μάξιμον καὶ τοὺς λοιποὺς θεολόγους, ὅπερ ἐστὶν ὁ Ἰουδαϊσμός, εἰς ἓν πρόσωπον περικλείων τὴν θεότητα.

Πρὸς οὖν ταῦτα τὰ μέγιστα καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος βλέπων, τὴν τε πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἀπολογία καὶ τῆς ἐκείνων βλασφημίας καὶ πλάνης ποιεῖται τὸν ἔλεγχον, εἰ καὶ ταῖς κατὰ μέρος κατηγορίαις αὐτῶν ἐπεξέρχεται, σαφηνίζων καὶ συμβιβάζων τὰ τῶν ἁγίων εἰς δύναμιν.

22, 11-23, 17 παρῶμα-τεύονται – καὶ om.B

Предисловие

И божественото Писание, и последователите на езическата философия учат, че истинското слово е просто и еднородно. Но понеже е необходимо то да има и двойна сила спрямо друго слово, една, която събира своето, и друга, която отстранява чуждото, както смята нареченият по името на богословието¹, то и ние, вперили погледа си към това, насочихме натам цялата цел на речта ни според силите си, като подготвихме във всяко отношение правилно и без фалш всяка от двете страни чрез свещените думи на богоносците. И с цялото слово внесохме от себе си единствено това, че събрахме и организирахме в едно казаното по различен начин от богословите на Духа срещу различните ереси. За да е подходяща схемата на цялото изложение и да е естествена във всичко, както за желаещите да научат истината на правилните догми, така и за тези, които им противоречат честолюбиво и злонамерено. Затова макар да се придържа по необходимост към адвокатската страна, заставайки с всички сили заедно с бойците от първите редици и поборниците на словото срещу противоположните доктрини и клеветите, отправени към нас от противниците ни, то дава най-вече предимство на съветващата страна, като гледа винаги към

---

¹ Има се предвид Григорий Богослов. Св. Григорий е роден около 330 г. близо до Назинз, малък град в Кападокия, на който по-късно става епископ. По името на епископската си катедра е известен и като Назианзин или Назиански. Закратко бил и архиепископ на Константинопол, но предпочел да се върне в родния си град. Той е един от тримата велики представители на Кападокийската богословска школа, голям оратор и поет, горещ привърженик на аскетизма. Починал в края на 389 или началото на 390 г.

нашите хора и им осигурява подготовка по всякакъв начин. Ето защо словото ни избягва съкратеното и бойко изложение, което в най-голяма степен може, както знаем, да поразява по-често противниците. То си служи повече с широтата на доказателствата, като построява и изяснява всяка глава и въпрос по безспорен начин чрез дълги и нетърпящи възражение твърдения. И цитатите от светците, които са написани допълнително към словото като коментари, не са прибавени нито просто така, нито повърхностно, тъй като те са доказателства по най-необходимите и висши въпроси. Едновременно с това те придават на съдържанието сила и влагат повече и по-мъдър ум у тези, които желаят да се упражняват в такива работи не между другото. Като прекъсват течението на речта с това, че се пишат отделно, а не заедно с нея, те допринасят също за лекотата и разбираемостта ѝ. Това са правила в своите творби и някои от нашите учители и ние, като им подражаваме в това слово, отново поверяваме техните мисли на техните думи. Но понеже словото е на светогорци, които (да се изразим с думите на великия Василий²) осъществяват делата на Мойсей, Давид, Илия³ и техните

---

² Св. Василий Велики е роден около 330 г. в Кесария, главния град на област Кападокия в Мала Азия. Получил високо образование в Константинопол и Атина, той е сред най-бележитите църковни писатели и подобно на Григорий Богослов се слави като единият от тримата велики кападокийци. Целият си живот посветил на пастирска дейност като архиепископ на Кесария. Починал рано (на 1 януари 379 г.), изтощен от трудностите, свързани с управлението на църковните дела в своя град.

³ Мойсей е велик водач на еврейския народ, негов спасител от господството на египтяните. Според Свещ. Писание Мойсей записва законите, дадени от Бога на евреите, в които се преплитат граждански и религиозно-нравствени предписания, базирани на десетте божии заповеди. Той е автор на Петокнижието – петте книги от Битие до Второзаконие в началото на Стария Завет.

– Давид е вторият цар на Израил. Той е прочут певец и поет и със сигурност е автор на част от библейските псалми, означени като

другари, навсякъде по необходимост изпъква прозаичният и прост изказ, което ни засвидетелства по най-ясен начин образованието на рибарите.

Трябва да знаете, че главите на съдържанието, в които противникът на истината обвинява мислещите правилно, са следните:

- За Господнята светлина на Тавор⁴, която ние в съгласие със светците наричаме природна и нетварна Божия слава и божественост, а той ни обвинява в богохулство.
- За Божиите енергии, които той не приема, че са нетварни. Ако пък някъде е принуден да ги нарече нетварни, казва, че що се отнася до Бога, те са същото по цялата си природа и енергия; че сред тях единствено Божият Син и Светият Дух са благодати и нетварни енергии на Отца, като съвсем злонамерено разделя единството.
- И за божествените откровения и за свещената светлина, за които не приема, че се показват на светите мъже в Духа, както е според божествените предания.

Но всичко това се събира в две по-обща неща, чрез които такъв човек явно се излага на опасност да попадне в двете най-големи и най-крайни ереси, имам предвидезичеството и

„Давидови“. Баща на премъдрия Соломон, сам мъдър и великодушен владетел, често е сочен като идеалния еврейски цар, от чието коляно ще дойде месията.

- Св. Илия, пророк от IX в. пр. Хр. Той съдел противниците на Бога с огън и затова е известен със своите огнени чудеса. Накрая сам бил възнесен на небето в огнена колесница.

⁴ Планината Тавор е с височина 578 м. Намира се в източния край на долината Изреел близо до Назарет. Според преданието тук пред част от своите ученици (Петър, Яков и Йоан) Исус Христос се преобразява, а дрехите Му заблестяват. Затова Таворската светлина е синоним на Преображението Господне. Друго предание сочи като място на Преображението планината Ермон (Хермон).

юдаизма. Защото като нарича Божиите енергии тварни, той представя като тварна и самата Божия природа, както казват богословите. С това, че въвежда Сина и Духа като единствени енергии и Божии благодати, той въвежда на първо място разделение на единосьщието. След това, като не ги прави творци, понеже са лишени от богоподобваща енергия, той ги прави изобщо несъществуващи, което и според Максим Изповедник⁵, и според останалите богослови е юдаизъм, заграждащ божествеността в едно лице.

Нашето слово, насочило поглед именно към тези най-велики неща, е защита срещу обвинителите им и изобличава богохулството и заблудата на другите, макар че изброява частично обвиненията срещу тях, обяснявайки и сравнявайки според силите си твърденията на светите мъже.

---

⁵ Преподобни Максим Изповедник е роден около 580 г. в Константинопол. За кратко е първи секретар при двора на император Ираклий, но после поради застъпничеството си против монотелитството напуска поста си. Борбата му с ереста е станала причина многократно да променя местоживеенето си, а накрая му донесла и мъчителна смърт, постигнала го на 13 август 662 г. в изгнание с отрязан език и дясна ръка, за да не може да проповядва устно и писмено.